

tárius valláselv és a tételes jogszabályok között lényeges ellentét van". Amiképen egyházunknak hivatalos valláselvi álláspontja sohasem fedte teljesen az egyház tagjainak egyéni valláselvi álláspontját, ép úgy a gyakori üldözés és tartós elnyomatás miatt az egyházi tételes jogszabályok sem lehetnek hű kifejezői annak a valláselvi felfogásnak, melyre az egyház a fejlődés során eljutott. Szembeállítja Szent-Ábrahámi keresztelési formuláját a Ferencz Józsefével. Szent-Ábrahámi szerint a Krisztus nevében való keresztelés „egyenlő értékű” a trinitárius formával és vitatja, hogy vajjon egy tankönyv statuálhat-e jogszabályt. Abból, hogy az E. K. T. jóváhagyta és tankönyvül elfogadta, csak az következik, hogy felfogása szerint semmi sincs benne, ami az unitárius vallás elveivel ellentétben állana. De az éppenséggel nem, hogy a keresztelési formula tárgyában elfoglalt ellenkező álláspont eo ipso helytelen. Nem, mert nem dogmáról van szó, hanem egyszerű vallásos szertartásról. S különben is — mondja — az E. K. T. nem jogalkotó fórum s így az általa approbált tankönyv sem alkothat jogszabályt. És mivel a keresztségnek nem tulajdonítunk különös fontosságot, nem tulajdoníthatunk magának a keresztelési formának sem. Erre a fejtegetésre megjegyzem, hogy a Szent-Ábrahámi Krisztus fogalma és a Ferencz József Jézusról való felfogása nem azonosak, aztán az E. K. T. tanácsnak azt az álláspontját, hogy maga nem dekretál hitcikelyeket, hanem a kezdeményezést rábizza egyesekre s magának csak a megvizsgálás jogát tartja fenn, a főtanács magáévá tette. Bárka ellentmondásban van saját magával, mikor arra a végső következtetésre jut, hogy nem tulajdonít fontosságot a keresztelési formulának. Hát akkor miért hadakozik az egyik ellen és a másik mellett? És mi értelme volna annak a kiindulási pontjának, hogy a keresztelési forma és az unitárius valláselv között „lényeges ellentét” van?

14. FEJEZET.

Lelkészkör és az „Unitárius Egyház”.

A Lelkészkör megalakításának gondolata 1894-ben vetődött fel, mikor az egész ország papságának a közvéleményét a polgári házasság kérdése foglalkoztatta. Az unitárius papok látták, hogy a törvény életbeléptetésével nagy jövedelmektől esnek el, de hazafias érzésük nem engedte, hogy ellene agitáljanak. Ellenben anyagi helyzetük súlyosbodása arra készítette őket, hogy szervezetbe tömörüljenek, mert így remélték hathatósan szolgálni érdekeiket. Az Unitárius Közlöny 1895. évi folyamában még csak általánosságban olvassuk (170. l), hogy meg kell

alakítani a Lelkészkört, „hogy a könnyű és gyakori érintkezésre legyen meg az alkalom”. Az 1896. évfolyam már közli (24. l.) az alapszabálytervezetet, mely szerint a kör célja: a lelkipásztori működés körébe eső gyakorlati és elméleti kérdések szakszerű és tudományos megvitatása, a kartársi szellem erősítése, ápolása. Minthogy célja azonos a Dávid F. E.-ével, ennek előkészítő-bizottságául tekintik. Van központi elnöke, alelnöke, jegyzője és pénztárnoka. Felolvasásokat, vitatkozásokat tart, indítványokat tesz a Dávid F. E.-hez, irodalmi munkásságot folytat, dolgozatokat ad ki a gyakorlati lelkészkedés és a theológia körébe eső kérdésekről. Az alakulás késik. Németh István (u. o. 124. l.) türelmetlenül sürgeti a régóta vajudó kör létesítését, mert a papság sorsának és helyzetének javítása csak egyesült erővel érhető el. Boros (u. o. 130—133. l.) a milleniumi ünnepek lelkes hangulatában buzdítja a papokat, hogy menjenek fel mind Budapestre s ott a konferencia előtt tartsanak gyűlést a milleniumi beszédvár és a Lelkészkör érdekében. „Nem teszünk szemrehányást a multakért. Nem kérdezzük, min mult a Lelkészkör működésének megkezdődése, de elviselhetetlen szégyen lesz, ha ez ünnepi év is elmulik anélkül, hogy az unitárius lelkészeknek ki lenne jelölve a közös működési tér”. Ilyen előzmények után Kelemen Albert i. elnök és Boros i. titkár 1896 okt. 24-re összehívják az alakuló közgyűlést, amely kimondotta a megalakulást, megválasztotta a tisztviselőket. Elnök lett Ferencz József, alelnök Kelemen Albert, jegyző Boros, pénztárnok Mózes András. Az alapszabálytervezeten az a lényeges módosítás történt, hogy a kör a Dávid F. E.-tel nem lesz szoros összeköttetésben. Tagok lehetnek: a rendes és segédlelkészek, papjelöltek és theológiai tanárok. A megalakulás olyan általános érdeklődés mellett történt, hogy az U. K. szerkesztősége a legjobb reményeket fűzi jövőjéhez és működéséhez. A kör alapszabályait az E. K. T. 1897 okt. 10-én hagyta jóvá. A megalakult lelkészkör megkezdte működését s folytatta 1905-ig, mikor az Unitárius Egyház, az év őszén, a keresztúri egyházkör birtokában Barabás István szerkesztésében megindult. A szerkesztő *Mit akarunk* c. fejt ki programját. Olyan organumot akarnak, „melyben egyházainkat érdeklő minden kérdés nyilvánosan megvitatható legyen”, mert abban a meggyőződésben vannak, hogy minden kérdés „a közvélemény folytonos ellenőrzésének erős világításában” nyer helyes megoldást. Egyházunk életének újjáébredése és megtermékenyítése „csak mindnyájunk hozzájárulásával lehetséges. Az érintkezési pontokat keressük, de a szétválasztó útra nem lépünk”. Boros a szerkesztő felhívására (*Új unitárius lap* c.) az *egyházszervezetet jelöli ki munkamezőül*, habár helyteleníti, hogy a protestánsok az utóbbi években legjobb erőiket a külső szervezet megszilárdítására fordították,

mivel a helyzet nem javult sem a buzgóságban, sem az áldozatkészségben. E programkijelölés és megokolása között első tekintetre észrevehető az ellentmondás. Egészen helyes és a kör hivatásának lényegét kifejező Várinak (A mi lapunk) az a felfogása, hogy a lap hivatása az egyházi élet parlagon levő mezejének művelése, ma úgy mondanók: *a belső missziói munka*. A lelkész körök pangnak, a vasárnapi iskolázás ötlet-szerű, a lelkész és tanító, a templom és iskola együttműködése nincs meg, a hívek és belső emberek közti jó viszonyt semmi sem ápolja, Dr. Bedő Árpád (Az „Unitárius Egyház” jövője) a lapnak csak úgy jósol jövőt, ha bátor és nyílt őszinteséggel bírálja azokat a dolgokat és tényeket, melyek az unitárius egyháznak bajai és séretmei, „ha nem lapul meg a központi főhatalom előtt”. Mert semmi intézmény sincsen a világon, melynek valami ellenzéke ne volna. Egyedül csak az unitárius egyháznak nem volt a maga kebelében nyilvános vétóval rendelkező organuma. Pedig minden intézmény csak úgy fejlődik a kor szellemével, ha annak megfelelő eszközökkel halad. Ideje, hogy az unitárius egyház is vesse le magáról az egyoldalúság köntösét. A szerkesztő, habár nem ért mindeneben egyet az íróval, megjegyzi, hogy a nyílt és őszinte szó számára a lap nyitva lesz ezután is. Az udvarhelykői lelkész kör helyesli a lap megindítását, meghagyandónak tartja egyelőre a keresztúri kör birtokában, de azzal a feltétellel, hogy a szerkesztés *mindig vidéken történjék*, Daniel főgondnok (1906. július 15. szám) örömmel kíséri figyelemmel a lap közleményeit s felveti ekléziáink történetének megírását s összefoglalva kiadását. A püspök (1906. október 15. szám) örömét fejezi ki a gondolat felvetésén, melyet ő már 1878-ban elindított s felhívja rá a lelkészeket. A szerkesztő pedig örömmel közli, hogy a lap a második évébe lépésével egyidejűleg kiérdemelte „a mi legmagasabb tekintélyünk pártfogását”, midőn a püspök „egyházi életünk élő, közvetítő szervének ismerte el”. „Ha más győzelmünk nem volna is, nekünk ez is elég. Édes örömet érzünk afelett, hogy nagy tekintélyünk előtt igazoltuk szándékunk tisztaságát.” Mikor Ferencz József megvált hittanári székétől, így fejezi ki elismerését: Mi az unitárius teológiát Ferencz József püspök úr nélkül nem tudjuk elképzelni. De a szerkesztő öröme nem tartott sokáig. Az 1906. jún. közgyűlés határozata alapján a lap az általános lelkész kör tulajdonába ment át azzal a megszorítással, hogy a lapot *mindig vidéken szerkeszti*, amivel szemben volt ugyan egy néhány ellentmondás, de azért határozatba ment. Ez a határozat sok vitának és visszavonásnak lett a forrása. A lelkész kör 1907. jún. 6-án Tordán Boros elnöklete alatt gyűlést tartott, melyről az elnök (Az unitárius papok együtt. Unitárius Közlöny, 1907. 119—121. l.) tudósítást ad, melyben szó van az Unitárius Egyháznak a lelkész körhöz

való viszonya tisztázásáról s a lelkészi fizetés 2400 K-ra kiegészítésének sürgetéséről, mely indítványt a kör mint közigazgatási testülethez, az egyházkörhöz átteni határozott. Ez a határozat indíthatta Barabást (A harmadik év küszöbén. 1907, okt. 15. sz.) arra a megjegyzésre, hogy nem lett volna-e jobb az unitárius lelkész körnek soha nem születnie? Boros (Értsük meg egymást, nov. 15. sz.) feleletében elmondja, hogy a lap leg-erősebb barátai ki akarták mondani, hogy Kolozsvárt sohase szerkesszék. „Ez nem azt mutatja, hogy Kolozsvárt bizalmatlanok a lap iránt, hanem azt, hogy a lap indítói bizalmatlanok a központ iránt.” Szerinte a lapot jó szándék vezeti ugyan, de az eszközöket nem válogatja meg elég gondosan s a békeséget szerető munkásokat is félrevonulásra készíti. Különben — mondja — egy tudományos (Keresztény Magvető), egy valláserkölcsi missziós (Unitárius Közlöny) és egy *adminisztrációs* (?), vagy mondjuk: egyházi és iskolai ügyeket tárgyaló lap szépen megférhetnek egymással. Boros itt ismétli fennebb már hibásnak mondott felfogását. A püspök ugyanis a lelkész kör elnökéhez, Barabáshoz levelet írt (U. E. 1908. márc. 15. sz.), melyben hivatkozva a kör alapszabályában kitűzött céljára, melyet a lelkész kör nem vett figyelembe, mikor a lapot tulajdonába vette, bejelenti kilépését és lemond a tiszteletbeli elnökségről. Az 1907. nov. 23. közgyűlés tárgysorozatán szerepel (U. Közlöny, 1907., 226.) a lemondás. A közgyűlésen tartandó felolvasásokat a választmány állapítja meg, de az U. E. minden ellenőrzés nélkül egyedül a szerkesztő tetszésétől és ízlésétől függő közleményeket hozhat. Minthogy az U. E.-at nem fenyelezték „a lelkész körnek hatóságilag megerősített alapszabályai”, nem azonosíthatja magát annyira, hogy felelősséget vállaljon közleményeivel s azokat gondolkozásmódja és meggyőződése tolmácsának tekintse.” A püspök lemondásának más okai is lehettek. A lelkész kör tordai közgyűlése két indítványt tárgyalt. Egyik a keresztúri köré, melyet Lörinczi István terjesztett elő, a másik Bölöni Vilmosé, hogy csatlakozzanak ahoz a mozgalomhoz, mely a lelkészi fizetésnek 2400 K-ra emelését sürgeti. A választmány javaslata s ennek alapján a közgyűlés határozata az volt, hogy a káté magántulajdon lévén, átdolgozni szerző engedélye nélkül nincs joguk; de ha bárki is vállalkozik és tud, írjon jobbat és megfelelőbbet. A második kérdésre a választmány azt terjesztette elő, hogy a kérdés egyházköri közgyűlésen tárgyalandó, ahol minden lelkész hozzászólhat. A választmány az alapszabályokra támaszkodott, midőn javaslatát megtette, mert azok szerint vagyoni ügyek tárgyalása nem hivatása a lelkész körnek.

A lelkész kör 1907. nov. 23. ülésében lemondott a lap kiadói jogáról s visszaadta a keresztúri körnek. Az U. E. cz. á. tudósítója szerint a választmány álláspontja a gyűlés többsé-

généel nem talált pártoló visszhangra. Azon indokolás ellen pedig, hogy a Lelkészkörnek ne tartoznék hatáskörébe az egyházi életet a maga egészében bírálni, egyenesen tiltakozik. Nem eshetik más elbiralás alá káténk sem. Az ellen meg épen tiltakozunk, hogy a lelkész anyagi helyzetének megbeszélése, vitatása, javulásra vezető utak keresése ne tartozzék a lelkészkör hatáskörébe. Boros *Az unitárius lelkészkör és az Unitárius Egyház* c. (U. E. 1908 febr. 15. sz.) visszatekint a történetekre s elmondja, hogy a püspököt küldöttség útján lemondása visszavonására kérte fel, aki visszavonta lemondását s megjelent a közgyűlésen és résztvett a tanácskozásokon. Az 1908. évi főtanácson a keresztúri kör azt indítványozta, hogy a lelkészeknek lelkészköri gyűléseken való megjelenésük alkalmával napi-és fuvardíj adassék az egyházi államsegély terhére. Az E. K. T. nem ajánlta az indítvány elfogadását, „mert a lelkészkör nem is szerve egyházunknak, a tagsággá levés nem kötelező”. A főtanács visszaadta az indítványt az E. K. T.-nak újabb tárgyalásra és javaslatlételre.

A Lelkészkör életében az utolsó három évben a békétlenség és nyugtalanság hullámai verődtek fel. A püspököt ugyan visszanyerték, de a félreértések és ellentétek azért nem szűntek meg. A legközelebbi közgyűlésen a tisztikar egyakarató elhatározással beadta lemondását, mert azt tapasztalta, hogy némely tagtársak „a Lelkészkörnek épen gyökereire irányították fejszéküket”, midőn azt kívánták, hogy ne központi, azaz kolozsvári elnökség vezesse. Erre az elnöki beszédre heves és szenvedélyes megjegyzések (U. E. 1908 dec. 15. sz.) hangzottak el, mert ez volt a bevezetője a szerkesztőnek „kijárt dorgálásnak”. És várják azt az időt, hogy az elnökség „ha nem is buzdító, védelmező vezérünk, de vádoló és elítélő bíránk” ne legyen. 1909. év folyamán új alapszabálytervezet készült, melynek jóváhagyása megint szenvedélyes vitákat idézett elő. A módosított tervezet szerint a kör célja: a lelkészek erkölcsi érdekeinek ápolása, *anyagi helyzetének javítására irányuló mindennemű ügyek megbeszélése és szükség esetén felsőbb hatóságokhoz való felterjesztése*. A rendes és segédlelkészek kötelesek belépni, miről az eredetiben nincs szó. Az eredeti szabályzat szerint van a körnek egy „központi elnöke”, eszerint az elnök mindig a szolgálatban levő rendes lelkészek közül választandó; az eredeti szerint „központi” pénztárnok van, a módosított szerint pénztárnok. A lap a tervezetet a központ elleni éles megjegyzések között ismerteti (új. Tájékoztatónk jó előre 1909 jún. 15. sz.). Amilyen körünk eddig volt, olyanra nincs szükségünk. A világ s a városi közönség előtt való szereplést bízzuk a Dávid F. E.-re. Eddig nem csináltunk semmit. Pedig ott van a baptizmus, a káté kérdése, amely falusi iskoláinkban s a konfirmálóknak igen

nehéz. Az 1909 okt. 7-i sepsiszentgyörgyi közgyűlés főtárgya az alapszabálymódosítás volt. Bizalommal és reménnyel várták az alapszabályok jóváhagyását, ami késett. Lőrinczi István, a keresztúri kör elnöke és az U. E. szerkesztője 1910 február 1. lemondott. E lépését azzal okolta meg, mert a bizalom már nem oly erős iránta, mint volt és hogy a körnek ne legyen oka a legkisebb mértékben is főhatóságunkkal szembehelyezkedni. A helyzet ismertetéseül és a hangulat jellemzésére megemlítem, hogy Elekes-röpírata (Keresem az igazságot), melyben a püspököt pártoskodással vádolja, ugyanekkor jelent meg a lap mellékleteként. Az 1910 ápr. 15. sz. hírül adja, hogy az E. K. T. a módosított alapszabálytervezetet nem hagyta jóvá, „állítólag azért a pontért, hogy a Lelkészkör kérelmezhet a főhatósághoz”. A Lelkészkör elnöke a védelemnél egyedül maradt. A teológia jogtanára már Sepsiszentgyörgyön kijelentette, hogy a tervezet „jogi szempontból nem lehetséges”. Az okt. 15. sz. a Lelkészkör „aggasztó” helyzetével foglalkozik s kijelenti, hogy „a megerősítés megtagadása a lelkészeknek egyenes sérelme és igazolatlan megfenyítése”. Lőrinczi István esperesi hivatalával összeférhetetlennek érezvén, lemondott s Péter Lajos tanár vette át a szerkesztést. Programjában igéri, hogy megtartja azt, ami az U. E. eddigi irányában hasznos és üdvös volt, de tért nyit a komoly és szabadszellemű dolgozatoknak. Boros¹⁰⁵ állítja, hogy „a kifakadások mérgének gyűjtője és élesztője a Lelkészköri szabályzat revíziója volt s a lelkészi kar nagy többsége nem tartotta oly nagyfontosságúnak a revíziót, hogy azzal kellemetlenséget szerezzen a főhatóságnak. Különben a nagy-nak látszó kérdés csúcspontja a lelkészek anyagi érdekének testületi tárgyalása s ezzel kapcsolatban „a quasi hatósági felfolyamodás volt”. Ez az akció osztályharc jellegű is, mit nem szabad megengedni. Ez a „veszedelmes irányzat” jelentéktelen lesz, ha meggondoljuk, hogy az akció csak arra irányul, hogy a lelkészek állami fizetéskiegészítése felemeltessék. Nagyobb lesz a hatás, ha e sürgetés az egyháztól ered. Már pedig azt képzelni sem lehet, hogy a főhatóság elzárkozzék a Lelkészkör szükségéi kielégítése elől. És azzal végzi cikkét, hogy ajánlani fogja a főhatóságnak az alapszabálymódosítás jóváhagyását úgy, hogy az anyagi érdekek megbeszélése fölvetessék. Lőrinczi (U. E., 1911. szept. 15. sz.) kétségbevonja ez állításokat. Spectator pedig (Egy kis felvilágosítás) azt várná, hogy Boros ne kerülgesse, mint macska a forró kását, hanem erélyes hangon követelje a lelkészek tarthatatlan anyagi helyzetének javítását. Az okt. 15. sz. közli az Orle (Országos ref. lelkész egyesület) alapszabályaiból azt a §-t, melyben olvassuk: célja a lelkészek erkölcsi és anyagi érdekeinek előmozdítása, e célból

¹⁰⁵ Az unitárius lelkészi pálya. Unitárius Közlöny, 1911. 132. l.

indítványokat és a hivatalos egyházi hatósághoz intézendő előterjesztéseket tesz s végül, hogy az egyesület az egyházi hatóságok védelme alatt áll és támogatása mellett kíván működni. A keresztúri lelkész kör 1911 okt. 11-iki gyűlése kimondta, hogy Lőrinczi kétségbevonásait osztja s az alapszabályok revízióját nagyfontosságúnak tartja. A dec. 15. sz. arról ad hírt, hogy a ref. lelkészek hivatalos lapja (Lelkészegyesület) *Forradalmi hangulat* c. cikkében már nem kéri, hanem egyenesen követeli a többször ígért papi fizetés megfelelő rendezését. *Utóhangok* c. ró. referál az egyetemes Lelkészkör gyűléséről s azt mondja, hogy nem csináltak semmit „az örökös békülékeny szellem s némely álokoskodások miatt”. „A lelkészi pálya” c. cikk sértette a lelkészi kart s az alapszabály-revízió miatt annyi esztendő csupa kedvetlenségben telt el.

Ilyen előzmények után a Lelkészkör a főtanácshoz folyamodott az E. K. T. megtagadó határozata ellen. *A főtanács, a főtanácsi bizottság javaslatára, az E. K. T. előterjesztése ellenére, 38—1911. főt. sz. alatt az alapszabályokat jóváhagyta.* A jóváhagyott alapszabály a belépésre nem kötelez senkit, nem szól arról, hogy az elnök központi vagy vidéki legyen, de benne van az anyagi ügyek megbeszélése és a kérelmezés. Az U. E. 1912 okt. 15. sz. felveti, hogy a Lelkészkörnek nem kellene-e szőnyegre hozni a lelkészi fizetés rendezésének kérdését. S a nov. 15. szám írja, hogy a papi fizetés rendezését állandóan felszínen tartják az ev. és ref. lapok, sőt az egyházi főhatóságok is. Az okt. 26-án tartott közgyűlés követelte a lelkészi fizetés rendezését két ízben 400—400, négy ízben 200—200 K ötödéves korpótlékkal 1898-ra visszamenőleg. Mikor a kör Vári Albertet választotta elnökéül, a lap így üdvözölte: a kör megtalálta igazi hivatott vezetőjét. A dec. 15. sz.-ban a szerkesztőség (Olvasóinkhoz) örömmel közli, hogy munkatársai szaporodnak, az anyagi küzdelmek időit szerencsésen átélték s eljött az idő, hogy az unitárius hitélet szolgálatára behatóbb és tüzetesebb figyelmet fordíthat s megindíthatja egyházi hitéletünk felépítésére szentelt munkásságát, mert elvégre is egyházunk nem csupán arra lehet hivatva, hogy alkalmazottjának választottjait kényelmes megélhetéssel lássa el, hanem sokkal inkább arra, hogy hívei vallásos életének szükségleteit kielégíteni törekedjék. Ezután a Lelkészkör Vári Albert elnöklete alatt hivatásának megfelelő munkakört töltött be. Az 1914. nov. 28. közgyűlés Pál Ferenc előadásában egyházi törvényeink hiányai-val foglalkozott. A hiányokat a következőkben látta: a törvények szétszóródottsága megnehezíti használatukat. Sok utalás van bennük országos törvényekre, melyek nincsenek idézve. A tisztviselők esküjének szövege nincs meg a törvényben. A vallást és esetleg éneket is tanító lelkész díjazásáról nem gondoskodik. A lelkésznek nem áll módjában a házasságkötéseket

ellenőrizni s a feleket egyházi áldás igénybevételére buzdítani. Szükségesnek tartja megszabni, hogy lelkész neje csak unitárius lehet, mert az ellenkezőre is akad példa. A lelkész és kántor közti viszony szabályozandó, utóbbi szükség esetén keresztelni és temetni is legyen köteleles. Egy törvény szerint ezeket csak a lelkész végezheti. A lelkésznek a pénzkezelés körüli eljárása nincs kellően körülírva. A lelkész minden szertartást a „megszabott rend” szerint köteleles végezni, de ez a rend nincs meg a törvényben. Ugyanez áll a konfirmációra is. A közgyűlés felterjeszteni határozta az E. K. T.-hoz, hogy a törvények revíziója és kiadása alkalmával útmutatásul szolgálhassanak.

Az U. E. a háború után „rövid hallgatás után” 1922-ben ismét megjelent Orbán Lajos szerkesztésében, akinek iránya: „Az igazságos, elfogulatlan, személyeskedést nem tűrő, de személyi és hatalmi tekintetek előtt meg nem hátráló becsületes kritika”. Ez ellen elvi észrevételt nem lehet tenni, sőt teljes mértékben elfogadható! Csak legyen az a kritika nem romboló, hanem építő, javító és nemesítő célzatú. A háború és az utána bekövetkezett események megszorították a lelkipásztor működését, ami az új államjogi viszonyok közé való beilleszkedés első éveiben újult erővel indult meg. Az 1923. évi közgyűlésről a K. M. (1923. 202 l.) állapítja meg: „A lelkészkör, melyet kezdetben a hivatalos egyház nem nagyon rokonszenvesen fogadott, lassanként az unitárius belső emberek, lelkészek, tanárok és tanítók nélkülözhetetlen egyesületévé lett”. Az 1924. nov. 8. közgyűlésen (K. M. 1924. 132. l.) Kovács Lajos előadásában visszatekint a kör múltjára s úgy találja, hogy lelkes akarások mindig voltak, de legtöbbször az államot és főhatóságot zaklatták egyébként komoly kérvények megoldásáért. A tudományos munka- és a misszió-ügy magára maradt a belső szervezetlenség miatt. A rosszindulatú kritika és alaptalan bizalmatlanság valóságos veszedelmek, melyek kiirtandók. A néppel való szellemi kapcsolat helyreállítandó. Komoly szellemű program szerint működve évenként legalább egy tudományos, avagy gyakorlati irányú munkát kellene kiadni. A közgyűlés a *belmisszió* ügyének mélyebb megtárgyalására bizottságot alakított. Azóta a lelkészkör több-kevesebb erkölcsi sikerrel szerkeszti és kiadja az Unitárius Szószéket. Néha pályadíjat is tűz ki. Az 1927. évi közgyűlés Nagy Bélát imájáért, Kovács Lajost és Ütő Lajost irodalmi munkásságáért jutalommal tüntette ki. A kör tagjaira nézve fegyelmi tanácsot is alakított. Programjába vette s egy-két évig szolgálta is a *lelkésztovábbképzés* ügyét. 1925 szept. 1—3-án Székelykeresztúrt az akadémia tanárai és a kör tagjai tartottak ilyen előadásokat. (K. M. 1925. 77—79. l.) Az 1927. évi főtanácsal egyidejűleg két napon át Varga, Kiss Elek, Gálfi Lőrinc, Csifó és Boros tartottak előadásokat, melyek után részletes

eszmecsere következett. 10 tagú bizottságot küldöttek ki, hogy a felmerült irányelvek alapján valláserkölcsi nevelésünk teljes kiépítésére konkrét javaslatot tegyen. Az 1926. évi főtanácson felmerült a felekezeti tanítók egyesületi ügye. A főtanácsi bizottság gondolata az volt, hogy a Lelkészkör alakuljon át *belső emberi körre*, melyben a lelkészek, tanárok és tanítók szakosztályokba szervezkedve együttes munkásságot fejtenek ki. Oka az volt, hogy nehezzé teszi az egyesületbe való tömörülést tanítóink csekély száma és szétszóródottsága. A szervezkedés később külön egyesületben történt.

15. FEJEZET.

Énekeskönyvünk.

Az énekeskönyv ügye Ferencz József püspöksége alatt először 1890-ben került tárgyalás alá, miután a használatban volt kiadás elfogyott. Többek részéről az volt az óhajtás, hogy teljesen újat kellene szerkeszteni. A püspök elfoglaltsága miatt erre nem vállalkozott s a kiküldött bizottság elnökségéről lemondott. Az E. K. T. a bizottság elnökévé Nagy Lajost nevezte ki. Ez a bizottság (1891 aug. 30.) azt ajánlotta, hogy a bizottságba minden körből neveztessek ki 2—2 tag s a munkára adassék 4—5 évi idő, mialatt újat lehet összeállítani. A tanács, tekintettel a sürgős szükségre, ezt a javaslatot nem fogadta el. A bizottság egy egész évig semmi jelét nem adta munkásságának. A tanács megsürgette a jelentéstételt. Erre Nagy Lajos 1893-ban azt indítványozta, hogy a munka bizassék egy emberre, aki díjaztassék. A tanács ez indítványt a bizottságnak adta ki véleményezésre. A bizottság egy nagyobb bizottság kiküldését ajánlta s egy teljesen új énekeskönyv szerkesztését. A tanács most ismételten a püspököt kérte fel az elnökségre s az énekeskönyvnek minél hamarább való kiadására. A püspök újra kezébe vette a dolgot, bekérte, összegyűjtötte az ajánlott módosításokat s egy pár új éneket is vett fel. (Jelentés az 1894. évi főtanácsnak.)

Az énekeskönyv e kiadásáról (1895. 3-ik kiadás) *Liturgika* c. kéziratában olvassuk, hogy több lényeges módosítás és változtatás esett nemcsak egyes szavakban és mondatokban, hanem egész versszakokban is, melyeket részint ő maga, részint felkért lelkészek ajánlottak. Ekkor kapta a régi *Istent dicsőítő magasztalások és esedezések* c. fölé főcímmül: *Énekeskönyv*. Kihagyták az „erdélyi” szót a címlapon s ehelyett: *Az erdélyi unitária eklézsiák használatára, ezt írták: Az unitáriusok használatára. Kihagyatott mindenütt az „Atya Isten” megszólítás is minden félreértés elkerülése végett, mintha Fiu*